

Värvikas jutustus balletilaval

(„Luikede järv“ Riiklikus Akadeemilises Ooperi- ja Balletiteatris „Estonia“ V. Burmeisteri lavastuses)

Balleti loojad kannavad oma ideed rahvahulkadesse erilisel teel. Muusika ja liikumine on siin ainukeseks jutustamise vahendiks. Aga just nendest peamistest suhteliselt piiratud vahenditest tingituna lepib vaataja tõsiasjaga, et balletit, mis annab tihti küll palju silmale ja kõrvale, jutustab ükskõik missuguse teise lavateosega võrreldes hoopiski vähem. N. ö. lubatud tinglikkuse määr koreograafias näib olevat üsna suur. Seepärast on ka välja kujunenud põhjendatud vajadus teatri kavalehtedel ümber jutustada võimalikult täpselt balleti süžeele arendus.

Teatrikülastaja leiab ka Riikliku Akadeemilise Ooperi- ja Balletiteatri «Estonia» viimase balletilavastuse «Luikede järv» kavalehelt lühikese kokkuvõtte teose süžees. Kuid antud juhtumil võiks igale vaatajale soovitada seda, et ta lavastusest saadavat naudingut ei rikuks libreto eelneva läbilugemisega. Teatri kollektiiv Vene NFSV teenelise kunstniku Stalini preemia laureaadi Vladimir Burmeisteri lavastusel andis seekord balletietenduse, mis harukordse selgusega jutustab.

«Luikede järve» sündmustiku aluseks on lihtne suurepärase muinasjutt, milles nagu see rahvaliku loomingu juures tavaline on, kohtame teravat võitlust kahe selgesti

erineva leeri vahel, hea ja kurja vahel. Muinasjuttudes elab kustumatu jõuna rahva unistus, tema tahe, mille järgi kurjad jõud — olgu nad nii tugevad ja hirmuäratavad kui tahes — võidetakse lõpuks ikkagi kangelase poolt, kelles on suuri inimlikku armastust, õilsust ja ennastohverdavat meelekindlust.

Selle lihtsa, kuid igavesti elava idee värvikas originaalne esiletõmine oligi Tšaikovski taotluseks. Suur üllas armastus jõuab läbi ülepeäsmatutena näivate takistuste võidule kurjuse üle — see on «Luikede järve» humanistlik idee.

Tšaikovski on balleti alal välja paistvaks reformaatoriks. Kui meenutada klassikalise balleti traditsioone, siis on mõistetav ka selle teose omapärane saatus. Lõhkudes julgelt seni väljakujunenud traditsioone ei suutnud Tšaikovski novatorlik samm kindlustada teosele omal ajal innustatud poolehoidjaid ei teatris ega ka publiku hulgas. Viimase asjaolu tingis loomulikult teatri loid suhtumine lavastusse. Teose geniaalsus aga sundis teatreid pärast esimest katsset selle juurde tagasi pöörduma, kusjuures see (pärast autori surma) toleaeagsete stampide kohaselt ümber töötati. Nii kujunes hoopis uus lavateos, mis oli rikas tantsudest ja sellele kindlustas aastakümneteks kuni seniajani maailmakuulsuse

Tšaikovski meloodiarikas, haruldast koloriitne orkester. Kindlasti võib leida kõikjal väga palju neid inimesi, kellele «Luikede järv» on lähedaseks saanud oma meeldejäädava valsiga, haruldaselt peene igatseva luigemotiiviga, rahvaliku neapoli tantsuga, temperamentse tšaardašiga jne. Selles balletis leidub meeldejäädavaid meloodiaid vahet rohkem kui üheski teises Tšaikovski lavateoses. Arvatavasti seetõttu tundus ka seniajani tarbetuna (aga vahest ka «pühaduse riivamisena») otsida maailma repertuaari jäänud variandist puudusi. Kuid huvitaval kombel just meloodiate rohkuses avalduski selle variandi kui tervikliku teose üks olulisi puudusi. Mõnede dramaatilise arenduse seisukohalt vajalike osade väljakärpimisega kahjustati teose ideelist selgust. Nende asemel juurdepoogitud meloodiad kujutasid Tšaikovski eri teoseid, millel polnud orgaanilist seost balleti dramaturgilise ülesehitusega.

Esiälge partituuri taastamisega, juurdepoogitud mittevajalike elementide kõrvaldamisega tegi käesoleva lavastuse looja V. Burmeister otsustava sammu edasi: Tšaikovski sügav ideeline muusika, selle terviklik dramaturgiline kude põimus üheks emotsionaalseks jutustuseks laval toimuvaga. Kujunes etendus, mis vastab nõukogude rahva kasvanud nõudmistele ning mis kahtle-

mata oli heaks kooliks RAT «Estonia» teatrikollektiivile.

Kõike seda hindab rahvas tulise kaasaclamisega etendustel. Pole aga vast ülearune pühendada siinkohal mõni sõna sellele, millest teatriarvustus tavaliselt vaikib — aplausile. Aplaus on igale näitlejale parimaks tasuks tehtud töö eest, seda hindab näitleja kui suurt tunnustust ning saab sellest mõnikord rohkem innustust kui kiitvatest ridadest perioodikas. Aplausi vaatuse sees kuulub sõnalavastuses üsna harva, ooperis rohkem, balletis aga lõpeb iga korrektelt sooritatud number tavaliselt aplausiga. Kas see aga alati ongi välja kutsutud näitleja loomingulisest saavutusest? See küsimus tekitab nii mõnelgi puhul tahtmise pidurdada neid tihti mehaaniliselt inertelt korduvaid kiiduavaldusi balletietendustel, tekib kartus mõhe noore tantsija pärast, keda niisugused aplausid võivad asjatult hellitada, teda näitekunsti alaliselt aktiivse loomingulise otsingu teel rahulolu siledatele rööbastele viia.

Selles lavastuses, mis seadis osatäitjate ette kindlad psühholoogiliselt põhjendatud ülesanded, oli nii palju uut ja rõõmustavat, et midagi taolist vaevalt võis etendusel meenudagi. Aga samal ajal tarvitseb pärast etendust ainult mõelda, kui segavalt ja jahutavalt oleks mõjunud need «professionaalsed» kumardused vaatuse sees, mida Stanislavski oma teatris ialgi ei lubanud, kuid mida me «Estonia» balletilaval oleme varem harjunud isendastmõistetavaks pidama.

Tulles siit konkreetsusele tahaks eelkõige märkida ühte kohta, mida

publik igal etendusel kviteerib marulise kiiduavaldusega. Mõeldud on noore balerini Helmi Puuri fouette'i (Otilie) kolmandas vaatuses. Helmi Puur sooritab selle tehniliselt meisterlikul tasemel. Balletis, kus süžee eksisteerib peamiselt kavalehel, laval aga sooritatakse numbraid, oleks kahtlemata tantsija katkestanud tegevuse ning publiku poole pöördunud. (Küllap lavastaja oleks juba selleks vastavad «hingtõmbe» sekundid leidnud.) Praegusel etendusel aga oleks see raskesti ettekujutatav, niivõrd pingeliselt areneb sündmustik, niivõrd allutatud on tantsijad kogu lavastuse põhiülesandele.

Odette'i-Otilie osa annab palju võimalusi balletitehniliste oskuste demonstreerimiseks, esitades samaaegselt suuri nõudeid baleriinile kui näitlejale. Helmi Puuri juures rõõmustab vaatajat eriti see, et ta suutis oma silmapaistvalt häid tehnilisi võimeid allutada näitleja põhilise eesmärgi teenimisele. Ta mõjub lihtsana ja südamlilkuna Odette'i osas alates esimesest episoodist, arendades kuju järk-järgult läbi kogu kannatusterohke süžee. Vastandliku Otilie kuju õnnestunud loomine kõneleb eeskätt sellest, et vabariigi teatrilava on rikastunud mitmekülgset annet oma-va balletisolistiga.

Näitleja loominguliseks saavutuseks võib pidada Artur Koidu printsi osa. See on antud balletilavastuses tõusnud muinasjutu kangela-seks. Tema armastus, truudus ja julgus peavad olema selleks jõuallikaks, mis rebivad lõpuks puruks kõik võlur Rotbarti poolt punutud nõidusevõrgud. A. Koit, kellele see lavastus annab väga häid võimalusi osas peituva idee väljatoomiseks, mõjub nooruslikult ning samal ajal

balletilaval

peri- ja Balletiteatris „Estonia“ (uus)

ja kurja b kustu- tema ta- d — ol- muärata- se lõpuks kelles on e, õilsust kindlust.

sti elava esiletöötuseks. läbi üle- tuste või- on «Lui- lee.

al välja- Kui mee- ti tradit- ka selle Lõhkudes ad tradit- ki novaa- teosele ehoidjaid u hulgas. omulikult avastusse. ndis teat- set selle kusjuures tolleaeg- nber töö- uus lava- sudest ja tünneteks akauksuse

Tšaikovski meloodiarikas, haruldaselt koloriitne orkester. Kindlasti võib leida kõikjal väga palju neid inimesi, kellele «Luikede järv» on lähedaseks saanud oma meeldejääva valsiga, haruldaselt peene igatseva luigemotiiviga, rahvaliku neapoli tantsuga, temperamentse isaardašiga jne. Selles balletis leidub meeldejäävaid meloodiaid vahest rohkem kui üheski teises Tšaikovski lavateoses. Arvatavasti seetõttu tundus ka seniajani tarbetuna (aga vähest ka «pühaduse riivamisena») otsida maailma reperituaari jäänud variantidest puudusi. Kuid huvitaval kombel just meloodiate rohkuses avalduski selle variandi kui tervikliku teose üks olulisi puudusi. Mõnede dramaatilise arenduse seisukohalt vajalike osade väljakärbimisega kahjustati teose ideelist selgust. Nende asemel juurdepoogitud meloodiad kujutasid Tšaikovski eri teoseid, millel polnud orgaanilist seost balleti dramaturgilise ülesehitusega.

Esialgse partituuri taastamisega, juurdepoogitud mittevajalike elementide kõrvaldamisega tuli käesoleva lavastuse looja V. Burmeister otsustava sammu edasi: Tšaikovski sügav ideeline muusika, selle terviklik dramaturgiline kude põimus üheks emotsionaalseks jutustuseks laval toimuvaga. Kujunes etendus, mis vastab nõukogude rahva kasvanud nõudmistele ning mis kahtle-

mata oli heaks kooliks RAT «Estonia» teatrikollektiivile.

Kõike seda hindab rahvas tulise kaasaelamisega etendustel. Pole aga vast ülearune pühendada siinkohal mõni sõna sellele, millest teatriarvustus tavaliselt vaikib — aplausile. Aplaus on igale näitlejale parimaks tasuks tehtud töö eest, seda hindab näitleja kui suurt tunnustust ning saab sellest mõnikord rohkem innostust kui kiitvatest ridadest perioodikas. Aplausi vaatuse sees kuuleb sõnalavastuses üsna harva, ooperis rohkem, balletis aga lõpeb iga korrektselt sooritatud number tavaliselt aplausiga. Kas see aga alati ongi välja kutsutud näitleja loomingulisest saavutusest? See küsimus tekitab nii mõnelgi puhul kahtluse pidurdada neid tihti mehaaniliselt inertelt korduvaid kiiduavaldusi balletietendustel, tekib kartus mõne noore tantsija pärast, keda niisugused aplausid võivad asjatult hellitada, teda näitekunstil alaliselt aktiivse loominguise otsingu teel rahulolu siledatele rõõbastele viia.

Selles lavastuses, mis seadis osatäitjate ette kindlad psühholoogiliselt põhjendatud ülesanded, oli nii palju uut ja rõõmustavat, et midagi taolist vaevalt võis etendusel meenudagi. Aga samal ajal tarvitses pärast etendust ainult mõelda, kui segavalt ja jahutavalt oleks mõjunud need «professionaalsed» kumardused vaatuse sees, mida Stanislavski oma teatris ialgi ei lubanud, kuid mida me «Estonia» balletilaval oleme varem harjunud isendastmõistetavaks pidama.

Tulles siit konkreetsusele tahaks eelkõige märkida ühte kohta, mida

publik igal etendusel kviteerib marulise kiiduavaldusega. Mõeldud on noore baleriini Helmi Puuri fouette'i (Ottilie) kolmandas vaatuses. Helmi Puur sooritab selle tehniliselt meisterlikul tasemel. Balletis, kus süžee eksisteerib peamiselt kavalehel, laval aga sooritatakse numbreid, oleks kahtlemata tantsija katkestanud tegevuse ning publiku poole pöördunud. (Küllap lavastaja oleks juba selleks vastavad «hingetõmbe» sekundid leidnud.) Praegusel etendusel aga oleks see raskesti ettekujutatav, niivõrd pingeliselt areneb sündmustik, niivõrd allutatud on tantsijad kogu lavastuse põhiülesandele.

Odette'i-Ottilie osa annab palju võimalusi balletitehniliste oskuste demonstreerimiseks, esitades samaaegselt suuri nõudeid baleriinile kui näitlejale. Helmi Puuri juures rõõmustab vaatajat eriti see, et ta suutis oma silmapaistvalt häid tehnilisi võimeid allutada näitleja põhilise eesmärgi teenimisele. Ta mõjub lihtsana ja südamlikuna Odette'i osas alates esimesest episoodist, arendades kuju järk-järgult läbi kogu kannatusterohke süžee. Vastandliku Ottilie kuju õnnestunud loomine kõneleb eeskätt sellest, et vabariigi teatrilava on rikkastunud mitmekülgselt annet oma balletisolistiga.

Näitleja loominguliseks saavutuseks võib pidada Artur Koidu printsi osa. See on antud balletilavastuses tõusnud muinasjutu kangela-seks. Tema armastus, truudus ja julgus peavad olema selleks jõuallikaks, mis rebivad lõpuks puruks kõik võlur Rotbarti poolt punutud nõidusevõrgud. A. Koit, kellele see lavastus annab väga häid võimalusi osas peituvat idee väljatoomiseks, mõjub nooruslikult ning samal ajal

mehiselt. Mänguliselt on A. Koit eriti tugev kolmandas vaatuses, kus ta suudab mõjuvalt väljendada vahelduvaid tundeid — sügavat kuribust Odette'i pärast, täielikku eemalolekut lossi säravast liikumisest, suurt esilepaiskuvat rõõmu Odette'ile sarnanevat Ottiliet kohates, ahastust saatusliku eksituse pärast ning lõpuks meeleskindluse kogumist otsustavasse võitlusse astumise hetkel. Muidugi võib veel soovida, et A. Koit kujutaks veelgi reljeefsemalt siirast õnnetunnet stseenides Odette'iga, kuid siinjuures peab näitlejat otsekohe hoiatama, et ta ei hakkaks niisuguse õigustatud nõudmise täitmisel lihtsuse ja loomulikkuse asemel õnnetunnet ja armastust maksu mis maksab «välja pigistama».

Võitlus laval on olemas mõlemast poolest. Ka kõige paremate omadustega kangelane muutuks abstraktseks, kui ta oma häid omadusi kulutaks võitlusele tühise, õõnsa vastasega. Kunst, olgu see ka muinasjutt, kujutab ikkagi inimestevahelist, karakteritevahelist võitlust. «Luikede järve» praeguse lavastuse pinget, mis saavutab täieliku haaravuse kolmandas vaatuses ning tõuseb veelgi finaalis, on suurel määral tingitud võlur Rotbarti kujust, mis leidis Verner Haguse poolt mõjuva lahenduse. On arusaadav, et elamuse saavutamiseks poleks jätkunud tema võimu kujutamise loodusjõudude üle, mis oleks jäänud paratamatult abstraktseks. See, mille nimel Rotbart kasutab oma võimu — kurjus, inimvihkajalik kätinilisus ja irvitav kalkus kõige ilusa vastu — see on lavastuse arengu seisukohalt peamine ning kutsub näitleja poolt kujutatuna esile sügava kunstilise elamuse. Kuju täieliku olemuse avamine kolmandas

vaatuses sisustab ka võitluse finaalis, loob selleks eeltingimused.

Võib veel rääkida paljudest osatäitjatest, kes väärivad ühes või teises mõttes tähelepanu. Nii lõi oma-moodi koloriitse kuju David Surnarri osas, millel on eriti kaaluv tähtsus elurõõmsa ekspositsiooni suhtes. Elavalt jääb meelde Aigi Rütitel neapoli tantsus, milles noore baleriini ilmselt head tehnilised võimed sulasid kokku sellele tantsule karakterse sisemise põlemisega...

Samuti võib veel paljugi rääkida üksikutest mõjuvatest episoodidest, millistest eriti esile tõuseb luikede leinav lahkumine neljandas vaatuses ning Odette'i ringikujulised igatsust väljendavad pöördumised ahastuses lamava printsi suunas...

Tihedalt kooskõlas muusikaga on vaataja silmale palju pakkuvad E. Renteri dekoratsioonid. Värske, üldisele meeolule vastav on esimese vaatuse lavakujundus. Üldse on kunstnikul hästi õnnestunud maastikupildid.

Kokkuvõttes peab aga ikkagi tagasi pöörduma lavastuse kui terviku juurde, milles kõik, nii solistid kui ka balletirühm on allutatud ühtsele eesmärgile — teose idee värvikale, selgele ja emotsionaalsele avamisele.

Lavastuses saadud hea näitleja-meisterlikkuse kool lubab eeldada, et «Estonia» balletikollektiiv jätkab edukalt oma loomingulisi otsinguid.

O. PÖLD